

УДК 057.212

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-108-1-231-247>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЛПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

С. О. Тасиць

ORCID 0000-0002-9914-9323

У статті розкриваються зміст та реалізація педагогічних умов формування поліпрофесійної мобільності студентів вищих навчальних закладів – майбутніх менеджерів-економістів в процесі професійної підготовки, а саме розвиток стійкої позитивної мотивації майбутніх менеджерів-економістів на саморозвиток особистісно-професійних якостей, необхідних для формування поліпрофесійної мобільності; акцентуація практико-орієнтованого та міждисциплінарного підходу професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів із урахуванням європейського досвіду навчання; створення індивідуальної траєкторії навчання майбутніх менеджерів-економістів у ЗВО засобами інтеграції формальної та неформальної освіти.

Зазначено, що реалізація педагогічних умов відбувається поетапно: на мотиваційно-цільовому етапі – набуття стійкої позитивної мотивації та потреб у набутті над професійних знань, що співпадає з періодом розвитку пізнавального інтересу до майбутньої професії; на організаційно-технологічному етапі – набуття комплексу необхідних компетенцій на основі міждисциплінарності для забезпечення ефективної професійної управлінської діяльності в економічній сфері; на рефлексивно-коригувальному етапі – забезпечує функціонування індивідуальної освітньої траєкторії як особистісно-орієнтованої організації освітнього процесу, що забезпечує практичну реалізацію професійної компетентності і сприяє формуванню індивідуального стилю самоосвітньої діяльності здобувача освіти, його подальшого удосконалення і перехід на індивідуальний стиль професійної діяльності як фахівця. Робиться висновок, що упровадження в освітній процес визначених педагогічних умов має забезпечити якісну підготовку менеджерів економічної сфери та сформувати здатність до поліпрофесійної діяльності в умовах соціально-економічної трансформації.

Ключові слова: професійна підготовка, менеджер-економіст, педагогічні умови, індивідуальна траєкторія навчання, міждисциплінарний підхід, формальна, неформальна освіти, практико-орієнтована складова поліпрофесійна мобільність.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах глобалізації світової економіки завдання менеджера економічної сфери все більше набувають комплексного характеру: економічна діяльність стає багатоаспектною, багаторівневою та багатопрофільною. Фахівцям, які працюють у міждержавних проєктах, доводиться впроваджувати інноваційні рішення, що вимагають від них міжнародних сертифікатів, що підтверджують статус не лише високої професійної кваліфікації, а й вільного володіння іноземними мовами, повинні мати креативне мислення, цілісне бачення проблеми, міжнародний економічний кругозір. Вони повинні вміти генерувати нові ідеї, використовувати міжгалузевий, інтегративний та системний підходи, приймати нетрадиційні новаторські рішення.

Важливу роль у професійному розвитку, крім інституційно оформлених освітніх систем, відіграє професійна мобільність, під якою розуміють постійне самозмінення суб'єкта діяльності відповідно до об'єктивних умов, що змінюються. Під впливом самоосвіти відбувається професійне становлення менеджера висококультурного професіонала. У сучасних соціально-економічних умовах одним із найважливіших показників якості організаційних структур управління є ефективність та результативність діяльності управлінських кадрів. Динамічні зміни всього життя, що характеризують нашу дійсність протягом останніх років призвели до істотного підвищення ролі та ускладнення систем управління. У цьому дедалі очевиднішим стає факт залежності успішності процесів соціально-економічних перетворень підвищення ефективності діяльності суб'єктів виконання управлінських функцій. У нинішніх умовах значно зростають вимоги до рівня компетентності менеджерів, підвищення ефективності управління. Ця обставина актуалізує значущість технологій професійної освіти та вимагає пошуку напрямів її розвитку. Як зазначають численні дослідники, професійна освіта та становлення менеджера складається одночасно під впливом інституційно оформлених освітніх систем та в результаті самоосвіти. Виявлення залежності професійного становлення менеджера з його професійної мобільності необхідно вести через призму професіоналізації (Горбачова, 2017).

Розуміння останньої як процесу постійного самозмінення суб'єкта діяльності відповідно до об'єктивних умов, що змінюються, дає підставу для припущення про те, що переміщення професіонала по щаблях ієрархії у

становленні його як висококультурного професіонала носить безперервний поступальний характер. Цілком очевидно, що в центрі уваги професійного становлення знаходиться самоосвіта та саморозвиток суб'єкта професійної діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Аналіз науково-психологічної та педагогічної літератури з проблеми, що досліджується, вивчення особливостей і стилів професійної діяльності, зокрема управлінської, ефективного керівництва свідчить, що формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів в умовах євроінтеграції є одним із пріоритетних завдань науково-педагогічних досліджень, а також в теорії та практиці управління й менеджменту та вивчається за такими напрямками: предмет наукового менеджменту, обґрунтування принципів менеджменту, професійної діяльності менеджера у контексті різних підходів. Більшість учених сходяться в поглядах щодо необхідності суттєвого оновлення змісту та технологій підготовки сучасних фахівців з менеджменту (С. Белозьоров, О. Деркач, Ю. Ємельянов, А. Журавльов, Г. Никифоров, В. Рубахін, Л. Свенцицький, О. Сітніков, С. Уманський, Г. Щокін, М. Вебер, П. Друкер, Р. Лайкерт, Е. Мейо, Ф. Тейлор, А. Файоль); вивчення професійної підготовки майбутніх менеджерів (Л. Барановська, Л. Влодарска-Зола, Н. Замкова, О. Капітанець, В. Козаков, В. Лівенцова). Таким чином, сучасне суспільство в умовах інтенсивного інформаційного розвитку висуває високі вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх кваліфікованих працівників, здатних до ефективного виконання соціальної і професійної ролі (Павленко, 2017).

Підготовка менеджерів економічного напрямку до підприємницької діяльності зумовлює низку актуальних педагогічних завдань, які потребують наукового обґрунтування. Проблема дослідження впливає із суперечностей між практикою і теорією підприємницької діяльності. Істотно змінюються функції керівників виробництва і установ не виробничої сфери. Сьогодні важливим є не тільки впровадження новітніх технологій, а й наявність творчого вміння розв'язувати проблеми управління персоналом, досягнення порозуміння з працівниками, забезпечення високої ефективності організації праці. Суттєво розширює сферу діяльності нижчого управлінського персоналу, який в умовах жорсткості конкуренції відіграє важливу роль у зниженні собівартості і збільшенні обсягів випуску високоякісної продукції. Це, безумовно, вимагає обґрунтування педагогічних умов формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів в процесі професійної підготовки.

Розглянемо ці умови. Так, психологічний словник визначає «умову» як те, «від чого залежить дещо інше, що робить можливим наявність речі, стану, процесу на відміну від причини, яка є логічною умовою наслідку дії» і як «істотний компонент комплексу об'єктів, із наявності якого за необхідністю походить існування цього явища» (Войтюк, 1982, с. 207). Словник з освіти та педагогіки визначає «умову» як сукупність перемінних природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх впливів, що продукують фізичний, психічний, моральний розвиток людини, її поведінку; виховання і навчання, формування особистості (Семенова, 2006). Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає умову як: «необхідну обставину, що уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь» «обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь» (Бусел, 2009, с. 1506). У словнику з професійної педагогіки «педагогічні умови» визначено як «обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості» (Професійна освіта: словник, 2000, с. 143). За О. Пехотою, педагогічні умови – це система, складовими якої є певні норми, методи, умови, ситуації, що об'єктивно склалися та є необхідними для досягнення певної педагогічної мети (Пехота, 2003). А метою професійної підготовки є професійно мобільний кваліфікований працівник, готовий повноцінно жити й працювати навіть у стані невизначеності й непередбачуваності, спроможний до саморозвитку й самовдосконалення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Упродовж останніх років питання професійної мобільності фахівців стали предметом наукового пошуку. Серед першочергових завдань потребує вирішення проблема забезпечення доступності здобуття кваліфікованих знань та вдосконалення практичного досвіду протягом життя. Зважаючи на це, зростає актуальність формування професійної мобільності майбутніх менеджерів, а відтак – і запит на суттєве підвищення якості надання ними послуг населенню, доступності цих послуг та відповідності європейським стандартам. Тому підготовка професійно мобільних кваліфікованих працівників стає головною метою професійної освіти, що знайшло відображення в Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки. Проблема професійної мобільності з особливою гостротою актуалізувалася після прийняття Резолюції розвитку освіти протягом усього життя (27 червня 2002 р.), яка є продовженням змісту резолюцій, прийнятих у Лісабоні й Барселоні, та створює підґрунтя для більш тісного співробітництва з країнами ЄС в галузі професійної підготовки. У зв'язку з цим останнім часом в системі професійної освіти

відбуваються певні реформаційні процеси, які охоплюють оновлення нормативно-правової бази, децентралізацію управління освітою, розробку професійних та освітніх стандартів нового покоління, заснованих на компетентнісному підході, запровадження нових професій тощо. Ось чому формування поліпрофесійної мобільності є проблемою, яка має бути вирішена на рівні здобуття освіти під час навчання в ЗВО.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів в процесі професійної підготовки, також етапи реалізації цього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Враховуючи той факт, що поняття «педагогічні умови» має велику кількість трактувань у педагогічних дослідженнях, зупинилися на тих, які більшою мірою стосуються проблеми нашого дослідження. Це дозволяє стверджувати, що умови є: складовим компонентом педагогічної системи, цілісного педагогічного процесу, одним з його елементів; педагогічні умови є відображенням сукупності можливостей освітньої та матеріально-просторового середовища; педагогічні умови складаються з внутрішніх та зовнішніх елементів (внутрішні елементи впливають на розвиток особистісної сфери суб'єктів освітнього процесу, зовнішні елементи сприяють функціонуванню процесів системи); розвиток і ефективність функціонування підсистеми забезпечується шляхом реалізації відповідним чином визначених умов. Отже, педагогічні умови є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів, прийомів, а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей. Тому педагогічні умови можна розподілити на *об'єктивні*: переконливе мотивування та чітка постановка мети діяльності, раціональне планування, організація контролю, об'єктивна оцінка; сприятливий морально-психологічний клімат групи; відповідні прийнятим нормам виробничо-побутові та санітарно-гігієнічні умови діяльності тощо; *суб'єктивні умови*: наявність у суб'єкта діяльності вираженої потреби та стійких мотивів її здійснення, прийняття ним мети та програми діяльності; досвід організації та здійснення діяльності: теоретична підготовленість, сформованість умінь та практичних дій та операцій; відповідність змісту та характеру діяльності індивідуальним особливостям суб'єкта; емоційно-психологічний та фізичний стан суб'єкта діяльності.

Визначаємо такі педагогічні умови формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів в процесі професійної підготовки:

розвиток стійкої позитивної мотивації майбутніх менеджерів-економістів на саморозвиток особистісно-професійних якостей, необхідних для формування поліпрофесійної мобільності;

створення індивідуальної траєкторії навчання майбутніх менеджерів-економістів у ЗВО засобами інтеграції формальної та неформальної освіти;

акцентуація практико-орієнтованого освітнього середовища на основі міждисциплінарного підходу із урахуванням європейського досвіду навчання менеджерів-економістів.

Розглянемо кожну з визначених педагогічних умов. Не викликає сумніву, що підготовка студентів до професійної діяльності передбачає цілеспрямовану діяльність викладачів з формування в майбутніх фахівців системи мотивів, які є спонукальною причиною дій і вчинків людини (поштовх до дій) та мотивації як системи стимулів до конкретних форм діяльності чи поведінки людини (Полюк, 2020). Як зазначають сучасні психологи, результативність діяльності людини лише на 20-30% залежать від інтелекту, а на 70-80% – від мотивів, які спонукають її до дії (Мельничук, 2009). Тому проблема мотивації в професійній підготовці вчителя є визначальною як для проєктування освітнього процесу, так і для його подальшої професійної й самоосвітньої діяльності. Саме цю тезу підтверджує й професор Л. Лук'янова, акцентуючи на тому, що мотивація керує діяльністю, спонукальною причиною якої стає потреба дорослої людини як суб'єктивна ймовірність успіху, а також індивідуальна оцінка досягнень (Лук'янова, 2013).

Мотиваційна сфера особистості активно вивчається вітчизняними та зарубіжними вченими, зокрема: формування мотивації педагогічної діяльності досліджували І. Зязюн, Р. Гуревич, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, мотиви як розвиток педагогічної творчості вивчали В. Моляко, Е. Помиткін, В. Рибалка; психолого-педагогічні аспекти мотивів спрямованості професійно-педагогічної діяльності розробили С. Занюк, С. Максименко, В. Семиченко.

Мотиви є складними психологічними утвореннями, що спонукають людину до свідомих дій і вчинків. Саме ці усвідомлені спонукання і зумовлюють цілеспрямовану діяльність до опанування майбутніми фахівцями професійно значущих знань і вмінь, що в подальшому забезпечують їх ефективну професійну діяльність.

Мотив як підставу для дії, рішення або зусилля, що є виразом ставлення до об'єкта дії і виступає суб'єктивно як бажання, прагнення, потреба, свідомість, необхідність, розглядає М. Котик (Котик, 1997). Розподіл мотивів на групи здійснила В. Семиченко, визначивши професійні, пізнавальні, широкосоціальні, вузькосоціальні, процесуально-змістові,

матеріальні мотиви досягнення, утилітарні (Семиченко, 2004). Соціально-психологічні особливості мотивації професійного вдосконалення спеціалістів досліджував В. Сич (Сич, 2005). Тож, мотив розуміємо як складне психологічне утворення, що спонукає людину до свідомих дій і вчинків і є для них підставою. Мотиви пов'язані з більш широким поняттям «мотивація», яка визначається як психічна діяльність, кінцевою метою якої є формування активності людини і спонукання до досягнення обраної мети.

Перша педагогічна умова зумовлює спрямованість професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів на формування професійної мотивації до набуття стійкого інтересу, до набуття компетенції та значущих професійних знань і вмінь з використання їх у поліпрофесійній мобільності у професійній діяльності. Вона реалізується на мотиваційно-цільовому етапі формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів в процесі професійної підготовки, що співпадає з періодом розвитку в фахівців пізнавального інтересу до освоєння обраної професії, що має постійно зростати. Тому важливо в цей період виявляти «зони» в мотиваційному профілі студента, які для нього є значущими і на які можна впливати в процесі мотивування до розвитку майбутніх професійних якостей. Розвитку позитивної мотивації, на нашу думку, має сприяти формування наукових понять у різних формах спеціально організованої діяльності; створення проблемних ситуацій; система заохочень; організація проектної діяльності разом з викладачем. Особливе у формуванні мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності займає пізнавальний інтерес, розвиток якого може відбуватися за рахунок *оптимізації дисциплін професійного спрямування*. Це відбувається шляхом застосування *інтерактивних методів і форм* навчання та *введенням додаткових дидактичних одиниць* у зміст дисциплін професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів. Додаткові дидактичні одиниці, включені до змісту означених дисциплін, спрямовані на освоєння таких понять, як «мобільність», «професійна мобільність», «поліпрофесійна мобільність». Дієвими є також *проектна технологія*, що дозволяє створити умови діяльності, максимально наближені до реальних, забезпечуючи формування узагальнених компетенцій, універсальних, інформаційних та пізнавальних (дослідницьких) умінь, та *технологія ситуаційного аналізу (case study)*, яка на основі зв'язку теорії з практикою формує об'єктивний досвід студентів.

Друга педагогічна умова реалізується на організаційно-технологічному етапі формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів, в процесі професійної підготовки забезпечує набуття комплексу необхідних компетенцій для забезпечення ефективної професійної управлінської діяльності в економічній сфері через

функціонування *індивідуальної освітньої траєкторії* як особистісно-орієнтованої організації освітнього процесу на основі вимог освітньої програми і навчального плану. Такий підхід забезпечує поетапне набуття професійних компетенцій і сприяє формуванню індивідуального стилю самоосвітньої діяльності здобувача освіти, його подальшого удосконалення і перехід на індивідуальний стиль професійної діяльності як фахівця. Участь студента в проектуванні індивідуальної освітньої траєкторії залежить від властивостей його суб'єктності: мотивації; цілепокладання; локусу контролю; планування; прийняття рішення; безконфліктного спілкування; комунікативності; самовизначення, рефлексії. Безумовно, освітній процес за індивідуальними траєкторіями передбачає взаємодію викладача і студентів, при якому відбувається поетапне проектування і реалізація індивідуальних освітніх цілей, що супроводжується постійною діагностичною роботою з метою виявлення та обліку індивідуальних особливостей кожного студента, здійсненням рефлексії і корекції індивідуальних освітніх маршрутів і дотриманням необхідних педагогічних умов (Буняк, 2017).

Під *індивідуальним освітнім маршрутом* в професійній підготовці здобувачів вищої освіти ми розуміємо продукт проектування і реалізації індивідуального навчання, спрямованого на опанування студентом знань, умінь, практичного досвіду професійної діяльності, а також формування професійних і загальних компетенцій. Індивідуальний освітній маршрут надає можливість реалізувати право здобувачів освіти на вибір темпу досягнення особистісно-значущого результату, виду і напрямів освітньої діяльності: інтегрувати цільовий, змістовий і технологічний освітні компоненти; орієнтуватися на розвиток індивідуальних особливостей студента через продуктивність і творчість (Каньковський, 2013). Отже, можна зазначити, що поняття «індивідуальна освітня траєкторія» є більш широким по значенню у порівнянні з поняттям «індивідуальний освітній маршрут». Говорячи про індивідуальний освітній маршрут студента, ми маємо на увазі етапність навчання, чітко обмежені цільові, змістовні і часові межі навчання. Окрім того, індивідуальний освітній маршрут детермінований потребами, здібностями і можливостями студента. У той же час індивідуальна освітня траєкторія студента виступає як індивідуальний шлях в освіті до наміченої освітньої мети формування професійних компетенцій, і визначається студентом спільно з викладачем з урахуванням мотивації, здібностей, психічних, психологічних і фізіологічних особливостей здобувача освіти, а також соціально-економічних і тимчасових можливостей суб'єкта освітнього процесу. Індивідуальний освітній маршрут студента – це один із засобів організації індивідуальної освітньої траєкторії студента, її змістовний компонент (Красонощок, 2018)

При вибудовуванні індивідуальних освітніх траєкторій необхідне врахування таких елементів освітньої парадигми, як-от: цінності: вчення для самореалізації, для прояву і розвитку своїх особистісних якостей, для здійснення індивідуального призначення; мотиви: зацікавленість тих, хто навчається, в процесі навчання, задоволення від досягнення освітніх результатів; зацікавленість викладача в розвитку студентів, задоволення від спілкування з ними; створюється за рахунок його особистісних якостей і саморозвитку професійних і особистісних компетенцій.

Ефективним засобом формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів в процесі професійної підготовки є гармонійне поєднання формальної та неформальної освіти (Шевченко, 2008). Реалізація можливостей неформальної освіти потребує нової стратегії освіти, що ґрунтується на нововведеннях, методах, формах навчання, його організаційній структурі. Тепер необхідно враховувати особливості людей, які повертаються до навчання. Населенню потрібні як послуги консультацій, так і допомога у виборі програм навчання. Разом з цим зростають послуги компаній, що спеціалізуються на обслуговуванні освіти населення інформацією, управлінням, підтвердженням знань, підготовкою навчальних посібників, наданням приміщень та ін. Неформальна освіта розглядається як солідний ринок навчання, що діє за звичайними ринковими принципами (Сігаєва, 2010).

Саме акцентуація практико-орієнтованого підходу у формуванні поліпрофесійної мобільності майбутніх фахівців пов'язана з тим, що якісна зміна сутності, масштабу та складності проблем, які необхідно вирішувати в умовах інноваційного розвитку економіки, висуває до менеджменту вимоги, досяжні лише на основі суттєвого підвищення рівня професіоналізму та постійної підтримки адекватності цього рівня вимогам ринку. Це зумовлено низкою обставин:

- подальшою більшою значимістю для бізнесу чинників випереджальних рішень та, у зв'язку з цим, актуалізацією прогностичних та аналітичних функцій;

- постійним розширенням переліку наукомістких об'єктів та інструментів управління (автоматизованих технологічних комплексів, систем безпеки та екологічного захисту, бізнес-моделей, інтелектуальних систем прийняття рішень, інноваційної організаційної культури, ризик-менеджменту тощо);

- потребою у постійному оновленні знань менеджерів-економістів, а отже, безперервному навчанні та збільшенні кваліфікаційного рівня;

- втратою сенсу втратою сенсу стратегії як певного курсу дій, коли нова стратегія починає розглядатися як платформа для колективних обговорень,

генерації ідей та прийняття рішень щодо нових можливостей, як форма залучення персоналу різних професійних груп до активної інноваційної діяльності та їх самонавчання (Гірняк, Лазановський, 2000).

Практико-орієнтований підхід до формування поліпрофесійної мобільності орієнтує на підготовку до самостійної роботи в посаді менеджера відповідно до кваліфікаційної характеристики; поглиблення і закріплення теоретичних знань; придбання досвіду організаторської роботи в колективі. Вона повинна розширити та поглибити теоретичні і практичні знання, отримані студентом при теоретичному навчанні та в результаті бакалаврської практики.

Практико-орієнтований підхід у підготовці менеджерів економічної сфери був предметом вивчення таких учених, як-от: Т. Берідзе (2016), М. Беседін (2015), У. Гилка (2009), Т. Гільорме та ін. (2016), Л. Гордієнко (2016). Практико-орієнтований підхід у формуванні поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів спрямовано на підготовку не тільки креативного, високо кваліфікованого спеціаліста завдяки набутих під час квазіпрофесійної діяльності компетентностей, а й сформування системи соціально-особистісних якостей, готовності до адекватного реагування на мінливі умови життя, до творчого використання здобутих у ЗВО теоретичних знань, вільного оперування ними в різних сферах професійного та особистого життя, тобто всього того, що характеризує професійну компетентність фахівця будь-якого рівня. Це можливо за умови активного включення студентів до самостійної творчої діяльності, яка у найбільшому прояві можлива в період виробничої практики. Виробнича практика, особливо за профілем, дає студенту можливість відчувати себе справді суб'єктом свого особистісно-професійного становлення (Мармаза, 2016; Пшеничка, 2008, 2009).

Міждисциплінарність у формуванні поліпрофесійної мобільності пов'язана з тим, що менеджмент – професія, що інтегрує різні галузі знань та практичний досвід, що відповідає вимогам сучасного суспільства, стримується низкою обставин, до яких належать, насамперед, незбалансованість між вимогами до випускника ЗВО з боку роботодавців, ринку праці та орієнтирів закладів вищої освіти, що базуються на критеріях обсягу знань (Колот, 2014).

Перехід на інноваційний шлях розвитку потребує зміни парадигми управлінської освіти. Управлінська діяльність є однією з найрізноманітніших за своїм змістом, і по суті має яскраво виражений міждисциплінарний характер. При прийнятті рішень та організації роботи підлеглих менеджеру необхідні знання з різних предметних галузей та професій: технології виробництва, психології керівництва та

міжособистісних відносин, економіки та фінансів підприємства, природокористування та охорони навколишнього середовища, права та багатьох інших. Тому модель професіоналізму менеджера повинна бути міждисциплінарним комплексом взаємовпливових компетенцій. Формування міждисциплінарних зв'язків у здобувачів освіти забезпечує підвищення якості освіти. Це відбувається за рахунок того, що у учнів, які отримують уявлення про цілісну картину світу, розвивається креативність та гнучкість мислення, формується критичне мислення, висока мотивація до навчання, що сприяє готовності учнів до подальшої самоосвіти. Підкреслимо, що міждисциплінарність – це не стільки спільний розгляд проблем із різних галузей науки та практики, скільки кооперація, синтез різних знань з метою отримання нового розв'язання складного завдання. При навчанні менеджерів важливо продемонструвати можливості міждисциплінарної методології щодо всебічного аналізу ситуації, її евристичної ефективності, способу організації спільної діяльності (Іщенко, 2022). З цих визначень випливає, що міждисциплінарність передбачає взаємодію різних дисциплін наукового знання, які дозволять описати об'єкт максимально повно. Тому міждисциплінарність в освітньому процесі дозволяє студентам використовувати знання, отримані щодо різних дисциплін. Це допомагає формувати критичне мислення в учнів, що відповідає уявленням про навички (компетенції) XXI століття і в подальшому використовувати у процесі поліпрофесійної мобільності. Принцип міждисциплінарності також є основою складання інтегрованих програм груп дисциплін, найбільш виділяється з яких STEM (science, technology, engineering and mathematics) – природничо-наукові дисципліни, технологія, інженерні та математичні дисципліни (Elfrida, 2018). Крім STEM, є безліч різновидів цих програм, таких як: STM (scientific, technical and mathematics) – природничо-наукові дисципліни, інженерні та математичні дисципліни Ezeudu, 2019); STEMIE (science, technology, engineering, mathematics, invention and entrepreneurship) – природничо-наукові дисципліни, технологія, інженерні, математичні дисципліни, а також винахідництво та підприємництво (Anyaeibunnam, 2023). Ці та інші програми застосовуються в освітньому процесі на рівні вищої освіти і сприяють розвитку позитивних рис, таких як розвиток творчого мислення, поглиблене вивчення предметів, що входять до програми навчання, та ефективне засвоєння матеріалу за рахунок формування гнучкого мислення. Сьогодні, коли ключовим елементом професіоналізму стає вміння швидко реагувати на зміну ситуації, формувати її бачення та інтерпретацію завдання в контексті її обставин, що супроводжують її, саме міждисциплінарний

підхід, його евристичний ефект дозволяє оперативно приймати рішення та організувати їх виконання.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, реалізація визначених педагогічних умов, на нашу думку, сприятиме ефективному формуванню поліпрофесійної мобільності майбутніх фахівців. Адже економічна ситуація найближчого десятиліття вимагає наявності трудових ресурсів, які мають високий рівень професійної мобільності. Проте існуюча система освіти не приділяє цьому аспекту підготовки фахівця належної уваги. У зв'язку з цим пошук форм, шляхів, способів підготовки професійної мобільності кадрів стає для України соціально значущою та актуальною проблемою. Практичне вирішення завдання підготовки професійно мобільних кадрів потребує глибокої теоретичної рефлексії природи професійної мобільності, механізмів її реалізації, аналізу умов та факторів, що її зумовлюють, а також конкретного аналізу ситуації, що склалася з професійною мобільністю в Україні на сьогоднішній день. Не викликає сумнівів, що динаміка професійної мобільності обумовлена не лише економічними, а й соціокультурними, політичними факторами, пов'язаними із сенсожиттєвими інтересами та цінностями людей, і тому має системний, багаторівневий характер. Це потребує соціально-філософського аналізу професійної мобільності. У цьому для успішного розвитку нашого суспільства необхідне осмислення та створення ефективних, гармонійних форм взаємодії суб'єктивної сторони соціального буття як прагнення людей до професійної самореалізації та об'єктивної складової, представленої потребами суспільства.

Формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів в процесі професійної підготовки ми визначаємо як процес актуалізації і підвищення індивідуального потенціалу кожного здобувача освіти у формуванні професійної компетентності, надання йому допомоги в оволодінні технологіями, прийомами планування та управління операціональною структурою освітньої діяльності, оволодінні прийомами творчої адаптації до змісту і структури професійної діяльності через інтеріоризацію спеціальних знань, навичок, вмінь.

У нашому дослідженні ми виходимо з того, що професійне середовище закладу вищої освіти стає зовнішнім регулятором освітньої діяльності кожного студента. Можливість стати суб'єктом освітньої та професійної діяльності відбувається в процесі переходу зовнішніх регуляторів у внутрішні. Ефективність цього процесу формування індивідуальної освітньої траєкторії залежить і від зовнішніх умов і від внутрішніх суб'єктивних позицій студента, які розвиваються в період навчання. Розвиток суб'єктної позиції студента включає: формування умінь

самопізнання, рефлексії, емпатійності, комунікабельності; оволодіння цінностями і сенсами освітньої діяльності, посилення особистісної та професійної самореалізації. Суб'єктність виступає вищим рівнем активності здобувача освіти і відбивається в спрямованості і усвідомленості його діяльності, в його здатності до індивідуалізації процесу саморозвитку та самовдосконалення. Всі ці моменти, як нам бачиться, повинні формуватися на базі індивідуальних програм особистісно-професійного саморозвитку, а також завдяки посиленню ролі освітнього процесу, психолого-педагогічного супроводу і збільшення важливості у студентів особистісних і професійних позицій.

Література

1. Берідзе Т. М. Статистичний моніторинг в системі стратегічного управління підприємством. Кременчук: О. В. Щербатих, 2016. 330 с.
2. Бесєдін М. О., Нагаєв В. М. Основи менеджменту: оцінно-ситуаційний підхід : Підручник для студ. вищ. навч. закл. (модульний варіант). Харківський нац. аграрний ун-т ім. В. В. Докучаєва. Київ: ЦНЛ, 2015. 496 с.
3. Буняк Н. М. Самоменеджмент як мистецтво саморозвитку особистості. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. 18. С. 185-188.
4. Великий глумачний словник сучасної української мови (з дод., допов.) ; уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ, «Перун», 2009. 1736 с.
5. Гилка У. Л., Клочко Ю. О. Посібник з виробу методів фінансово-економічного аналізу підприємств : для студ. спец. «Менеджмент організацій» для самостійної роботи студ. денної та заочної форм навч. ДУІКТ. Київ: ДУІКТ, 2009. 56 с.
6. Гільорме Т. В., Єлісеєва О. К. Моделі управління персоналом підприємства: методологічна платформа та шляхи застосування : монографія. МОН України, ДНУ ім. Олесья Гончара. Дніпропетровськ: С. І. Дробязко, 2016. 169 с.
7. Гіряк О. М., Лазановський П. П. Менеджмент: теоретичні основи і практикум. Навч. посібник. Київ : «Магнолія плюс», Львів: «Новий світ 2000», 2003. 336 с.
8. Горбачова, І. І. Професійна мобільність вчителя в мінливому освітньому середовищі. *Теорія та методика навчання та виховання*, 2017. Вип. 43. С. 59-68.
9. Гордієнко Л. Ю. Адміністративний менеджмент: навчальний посібник МОН України, ХНЕУ ім. Семена Кузнеця. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 214 с.
10. Іщенко А. Міждисциплінарний підхід як пріоритетна стратегія розвитку вищої освіти в країнах ЄС. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2022. № 2 (116). С. 265-276.
11. Каньковський І. Є. Індивідуальні освітні траєкторії як необхідність сучасного процесу професійної підготовки фахівця. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2013. № 4. С. 62–65.
12. Колот А. М. Міждисциплінарний підхід як передумова розвитку економічної науки та освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер.: Економіка*, 2014. № 5(158). С. 18–21.
13. Котик М. А. Психология и безопасность. Таллин. 1987. 440 с.

14. Краснощок І. П. Індивідуальна освітня траєкторія студента: теоретичні аспекти організації. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2018. Вип. 60. Т. 1. С. 101-107.
15. Лук'янова Л. Б. Особливості мотивації навчання дорослої людини. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*, 2013. Вип. 1.40. С. 52-55.
16. Мармаза О. І. Інноваційний менеджмент. Харків : ТОВ «Планетапринт», 2016. 197 с.
17. Мельничук О. Б. , Пасічник Р. Ф., Вольнова Л. М. та ін. Психологія особистості: Хрестоматія : Навч. посіб. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 532 с.
18. Павленко, М. С. До проблеми сутності поняття «розвиток професійної мобільності». *Молодий вчений*, 2017. № 1, С. 494-498.
19. Пехота О. М., Будах В. Д., Старєва А. М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій ; за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2003. 240 с.
20. Полюк М. І. Теоретичні підходи до мотивації персоналу у підприємстві. *Ефективна економіка*, 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7836> (дата звернення: 11.12.2023).
21. Професійна освіта: словник : Навч. посіб. ; уклад. С. Гончаренко та ін; за ред. Н. Ничкало. Київ : Вища шк., 2000. 380 с.
22. Психологічний словник ; за ред. В. І. Войтка. Київ: Вища школа, 1982. 215 с.
23. Пшенична О. С. Обґрунтування принципів підготовки майбутнього менеджера організацій до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності. *Вісник Запорізького національного університету : Педагогічні науки*, 2009. № 1. С. 123–12.
24. Семиченко В. А. Проблеми мотивації поведінки і діяльності людини. Модульний курс психології. Модуль «Спрямованість» (Лекції, практичні заняття, заняття для самостійної роботи). Київ: Міленіум, 2004. 521 с.
25. Сич В. М. Соціально-психологічні особливості мотивації професійного вдосконалення спеціалістів відділів освіти: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2005. 20 с.
26. Сігасєва Л. Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.) : монографія ; за ред. С. О. Сисоєвої. Київ : ТОВ ВД «ЕКМО», 2010. 420 с.
27. Словник-довідник з професійної педагогіки ; за ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 220 с.
28. Шевченко Г. Неформальна освіта. *Енциклопедія освіти* [гол. ред. В. Г. Кремень]. Київ , 2008. С. 583-584.

References

1. Beridze, T. M. (2016). Statystychnyi monitorynh v systemi stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom [Statistical monitoring in the system of strategic management of the enterprise]. Kremenchuk: O. V. Shcherbatykh (ukr).

2. Biesiedin, M. O., Nahaiev, V. M. (2015). *Osnovy menedzhmentu: otsinno-sytuatsiinyi pidkhid* [Fundamentals of management: assessment-situational approach]: pidruchnyk dlia stud. vyshch. navch. zakl. (modulnyi variant). Kharkivskiy nats. ahraryi un-t im. V. V. Dokuchaieva. Kyiv: TsNL (ukr).
3. Buniak, N. M. (2017). *Samomenedzhment yak mystetstvo samorozvytku osobystosti* [Self-management as an art of self-development of the individual]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy. Vypusk 18*. S. 185-188 (ukr).
4. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod., dopov.) [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions)] (2009); uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv ; Irpin: VTF, “Perun” (ukr).
5. Hylka, U. L., Klochko, Yu. O. (2009). *Posibnyk z vyrobu metodiv finansovo-ekonomichnoho analizu pidpriemstv* [Manual for methods of financial and economic analysis of enterprises]: dlia stud. spets. “Menedzhment orhanizatsii” dlia samostiinoi roboty stud. dennoi ta zaochnoi form navch. DUIKT. Kyiv : DUIKT (ukr).
6. Hilorme, T. V., Yelisieieva, O. K. (2016). *Modeli upravlinnia personalom pidpriemstva: metodolohichna platforma ta shliakhy zastosuvannia* [Enterprise personnel management models: methodological platform and ways of application]: monohrafiia. MON Ukrainy, DNU im. Olesia Honchara. Dnipropetrovsk: S. I. Drobiazko (ukr).
7. Hirniak, O. M., Lazanovskyi, P. P. (2003). *Menedzhment: teoretychni osnovy i praktykum* [Management: theoretical foundations and practicum]. Navch. posibnyk. Kyiv: “Mahnoliia plius”, Lviv: “Novyi svit 2000” (ukr).
8. Horbachova, I. I. (2017). *Profesiina mobilnist vchytelia v minlyvomu osvitnomu seredovyshchi* [Professional mobility of the teacher in a changing educational environment]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia, Vyp. 43*, S. 59-68 (ukr).
9. Hordiienko, L. Yu. (2016). *Administratyvnyi menedzhment* [Administrative management]: navchalnyi posibnyk MON Ukrainy, KhNEU im. Semena Kuznetsia. – Kharkiv : KhNEU im. S. Kuznetsia (ukr).
10. Ishchenko A. (2022). *Mizhdystsyplinarnyi pidkhid yak priorytetna stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v krainakh YeS* [Interdisciplinary approach as a priority strategy for the development of higher education in EU countries]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, № 2 (116)*. S. 265-276 (ukr).
11. Kankovskyi, I. Ye. (2013). *Indyvidualni osvitni traiektorii yak neobkhdnist suchasnoho protsesu profesiinoi pidhotovky fakhivtsia* [Individual educational trajectories as a necessity of the modern process of professional training of a specialist]. *Profesiina osvita : problemy i perspektyvy. № 4*. S. 62–65 (ukr).
12. Kolot, A. M. (2014). *Mizhdystsyplinarnyi pidkhid yak peredumova rozvytku ekonomichnoi nauky ta osvity* [An interdisciplinary approach as a prerequisite for the development of economic science and education]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ser.: Ekonomika. № 5(158)*. S. 18–21 (ukr).
13. Kotik, M. A. (1987). *Psikhologija i bezopasnost* [Psychology and security]. Tallyn (rus).
14. Krasnoshchok, I. P. (2018). *Indyvidualna osvitnia traiektoriia studenta: teoretychni aspekty orhanizatsii* [Individual educational trajectory of a student: theoretical aspects

- of the organization]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. Zaporizhzhia. Vyp. 60. T. I. S. 101-107* (ukr).
15. Lukianova, L. B. (2013). Osoblyvosti motyvatsii navchannia dorosloi liudyny [Peculiarities of the motivation of adult learning]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Seriya: Pedahohichni nauky. Vyp. 1.40. S. 52-55* (ukr).
  16. Marmaza, O. I. (2016). Innovatsiyni menedzhment [Innovative management]. Kharkiv: TOV "Planetaprynt" (ukr).
  17. Melnychuk, O. B., Pasichniak, R. F., Volnova L. M. (2009). Psykholohiia osobystosti [Psychology of personality]. Khrestomatiia. navch. posib. Kyiv : NPU imeni M.P. Drahomanova (ukr).
  18. Pavlenko, M. S. (2017). Do problemy sutnosti poniattia "rozvytok profesiinoi mobilnosti" [To the problem of the essence of "development of professional mobility" concept]. *Molodyi vchenyi, № 1, S. 494-498* (ukr).
  19. Piekhota, O. M., Budak, V. D., Stareva, A. M. (2003). Pidhotovka maibutnoho vchytelia do vprovadzhennia pedahohichnykh tekhnolohii [Preparation of the future teacher for the introduction of pedagogical technologies]; za red. I. A. Ziaziana, O. M. Piekhoty. K.: A.S.K. (ukr).
  20. Poliuk, M. I. (2020). Teoretychni pidkhody do motyvatsii personalu u pidpriemnytstvi [Theoretical approaches to personnel motivation in entrepreneurship]. *Efektivna ekonomika. № 4*. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7836> (date of appeal: 11.12.2023) (ukr).
  21. Profesiina osvita: slovnyk [Professional education: dictionary] (2000): navch. posib.; uklad. S. Honcharenko, ta. in; za red. N. Nychkalo. Kyiv : Vyshcha shk. (ukr).
  22. Psykholohichni slovnyk [Psychological dictionary] (1982); za ped. V. I. Voitka. Kyiv : Vyshcha shkola (ukr).
  23. Pshenychna, O. S. (2009). Obgruntuvannia pryntsyypiv pidhotovky maibutnoho menedzhera orhanizatsii do zastosuvannia informatsiinykh tekhnolohii u profesiinii diialnosti [Justification of the principles of training the future manager of organizations for the use of information technologies in professional activity]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu: Pedahohichni nauky. № 1. S. 123-12* (ukr).
  24. Semychenko, V. A. (2004). Problemy motyvatsii povedinky i diialnosti liudyny [Problems of motivation of human behavior and activity]. Modulnyi kurs psykholohii. Modul "Spriamovanist" (Lektsii, praktychni zaniattia, zaniattia dlia samostiinoi roboty). Kyiv : Milenium (ukr).
  25. Sych, V. M. (2005). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti motyvatsii profesiinoho vdoskonalennia spetsialistiv viddiliv osvity [Social-psychological features of motivation for professional improvement of specialists in education departments]: avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.05. In-t psykholohii im. H.S. Kostiuksa APN Ukrainy. Kyiv. (ukr).
  26. Sihaieva, L. Ye. (2010). Rozvytok osvity doroslykh v Ukraini (druga polovyna XX st. – pochatok XXI st.) [Development of adult education in Ukraine (second half of the 20th century - beginning of the 21st century)]: monohrafiia ; za red. S. O. Sysioievoi. Kyiv: TOV VD «EKMO» (ukr).

27. Slovnyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky [Dictionary-handbook of professional pedagogy] (2006) ; za red. A.V. Semenovoi. Odesa: Palmira (ukr).
28. Shevchenko, H. (2008). Neformalna osvita. Entsyklopediia osvity [Informal education. Encyclopedia of education] [hol. red. V. H. Kremen]. Kyiv. S. 583-584 (ukr).

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF POLYPROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE MANAGERS- ECONOMISTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

S. A. Tasits

The article reveals the content and implementation of pedagogical conditions for the formation of polyprofessional mobility of students of higher educational institutions - future managers-economists in the process of professional training, namely the development of sustainable motivation of future managers-economists for self-development of personal and professional qualities necessary for the formation of polyprofessional mobility; emphasis on a practice-oriented and interdisciplinary approach to the professional training of future managers-economists, taking into account the European training experience; creating an individual training trajectory for future managers-economists in the Western Military District by means of integrating formal and non-formal education.

It is noted that the implementation of pedagogical conditions occurs in stages: at the motivational-target stage - the acquisition of sustainable positive motivation and needs for the acquisition of professional knowledge, coinciding with the period of development of cognitive interest in the future profession: at the organizational and technological stage, ensuring the acquisition of a set of necessary competencies on an interdisciplinary basis to ensure effective professional management activities in the economic sphere and the reflexive-corrective stage, ensuring the functioning of the individual educational trajectory as a person-oriented organization of the educational process, which ensures the practical implementation of professional competence and contributes to the formation of an individual style of self-education. transition to an individual style of professional activity as a specialist. It is concluded that in the production of certain pedagogical conditions in the educational process, it should ensure high-quality training of managers in the economic sphere and the ability for polyprofessional activities in conditions of socio-economic transformation.

Key words: professional training, manager-economist, pedagogical conditions, individual learning path, interdisciplinary approach, formal, non-formal education, practice-oriented component, polyprofessional mobility.

Тасиць Сергій Олександрович – аспірант другого року навчання кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Дніпро, Україна). E-mail: tasits.s.a@gmail.com

Tasits Serhii Oleksandrovych – Postgraduate student of the second year of study of the Department of Theory and Practice of Technological and Vocational Education of the State Higher Educational Institution, SHEI “Donbas State Pedagogical University” (Dnipro, Ukraine). E-mail: tasits.s.a@gmail.com